

DR. J. VERHOEVEN

aspirant N.F.W.O.

**DE SOCIOLOGISCHE VERKLARING
VAN DE
SOCIALE KONTROLE**

1969

**UITGEVERIJ SINFRA
MECHELEN**

Daar de proefschriften, uitgegeven in de Verzameling van de Faculteit der Economische en Sociale Wetenschappen, het persoonlijk werk zijn van hun auteurs, zijn deze alléén daarvoor verantwoordelijk.

© by Uitgeverij Sinfra, Mechelen.

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.
Wettelijk Depot : D/0774/69/43.

Omslagontwerp: Greta VERHOEVEN

INHOUD

Inhoud	1
Lijst der tabellen	4
Voorwoord	5
Inleiding	7

Hoofdstuk I : DE PROBLEEMSTELLING.

1. De sociale controle als voorwerp van sociologische analyse.	12
2. Wat is wetenschappelijke verklaring ?	13
3. Het sociologische uitgangspunt.	14
4. Analyse van diverse verklaringsvormen van de sociale controle.	16
5. De sociologische verklaring van de sociale controle.	18
Besluit.	20

Hoofdstuk II : DE SOCIALE KONTROLE ALS VOORWERP VAN SOCIOLOGISCHE ANALYSE. EEN HISTORISCH OVERZICHT.

§ 1. De sociale controle in de sociologie.	22
§ 2. Besluiten bij de historische schets.	59

Hoofdstuk III : DE METODOLOGISCHE EISEN VAN DE WETENSCHAPPELIJKE VERKLARING IN HET ALGEMEEN EN VAN DE SOCIALE KONTROLE IN HET BIEZONDER.

§ 1. Wat is wetenschappelijke verklaring ?	66
1. Wat is wetenschap ?	66
2. De wetenschappelijke verklaring.	71
A <i>Definitie</i>	71
B <i>De methodologische aspecten van de wetenschappelijke verklaring</i>	75
1. Het algemene schema : de deductief-nomologische methode.	75
2. Wetten.	77
3. Theorie.	82
3. Andere vormen van wetenschappelijke verklaring.	86
A <i>De inductie</i>	87
B <i>De functionele verklaring</i>	90
C <i>De genetische verklaring</i>	92
D <i>De conceptuele en dispositionele verklaring</i>	93
E <i>De fenomenologische methode en het „verstehen”</i>	95

4. Besluit.	98
§ 2. De methoden van het onderzoek.	98
1. De bronnen.	99
2. De studie van de bronnen.	104
§ 3. Besluit.	105

Hoofdstuk IV : DE SOCIOLOGIE ALS HET BEGRIJPEN EN VERKLAREN VAN HET SOCIALE HANDELEN.

§ 1. De dialektiek persoon-gemeenschap in vraag gesteld.	108
1. De oplossing van G. Gurvitch.	108
2. De oplossing van A.C. Zijderveld.	113
3. De oplossing van A. Schütz.	115
4. De oplossing van P.L. Berger.	117
5. Besluit.	118
§ 2. De methodologie en sociologie van Alfred Schütz.	120
1. Wijsgerige uitgangspunten en wegen tot kennisvorming ..	120
A. Enkele karakteristieken van de fenomenologie.	120
B. De kennis van het dagelijkse leven.	122
C. De wetenschappelijke kennis.	127
D. De wetenschappelijke kennis van het sociale handelen.	128
2. Enkele sociologische inzichten van A. Schütz.	132
3. Het specifieke karakter van de 'verstehende' sociologie. ...	135
§ 3. Naar een begrijpen en verklaren van het sociale handelen. ...	137
1. Het „verstehen” : geen valide methode ?	137
2. Het „verstehen” : een aanvaarde methode ?	141
3. Het „verstehen” : een dialektische methode ?	143
4. Sociologie : bepaling en methodologische gevolgen.	147
§ 4. Besluit.	154

Hoofdstuk V : WETENSCHAPSKRITISCHE ANALYSE VAN ENKELE VERKLARINGSVORMEN VAN DE SOCIALE KONTROLE.

§ 1. Studies, hoofdzakelijk aan sociale controle gewijd.	157
1. De eerste systematische studie over sociale controle door E.A. Ross.	157
2. Sociale controle als verklaring van het sociale gebeuren (P.H. Landis).	177
3. 'De methoden van de sociale controle nader beschouwd (L.L. Bernard).	182
4. Een fenomenologische benadering van de sociale controle (G. Gurvitch).	184

5. Een funktionele benadering van de sociale controle (T.T. Segerstedt).	194
6. De belangstelling voor sociale status (positie) als basis van sociale controle (R.T. LaPiere).	201
§ 2. Algemeen sociologische werken.	208
1. De sociale controle in de formele sociologie van G. Simmel.	208
2. De sociale controle in het organicisme van P.A. Sorokin.	214
3. De sociale controle in het structureel-funktionalisme van T. Parsons.	218
A. <i>Het structureel-funktionalisme van T. Parsons.</i>	219
1. Analyse-paradigma van de sociale systemen.	219
2. De dynamiek van het sociale evenwicht.	226
3. De structurele verandering.	227
B. <i>De plaats van de sociale controle in het structureel-funktionalisme van T. Parsons.</i>	229
C. <i>De wetenschappelijke verklaring van de sociale controle.</i>	232
4. De sociale controle in de sociale-aktie-theorie van R.M. Maclver en C.H. Page.	241
5. De sociale controle in de dwang- en roltheorie van R. Dahrendorf.	244
§ 3. Besluit.	253

Hoofdstuk VI : NAAR EEN SOCIOLOGISCHE VERKLARING VAN DE SOCIALE KONTROLE.

§ 1. Wat is sociale controle ?	258
1. De actor en het objekt van de sociale controle.	259
2. De aard van het proces.	264
3. Naar een specificatie van de druk.	267
4. Definitie van de sociale controle.	270
§ 2. Poging tot sociologische verklaring van de sociale controle.	271
Summary	287
Bijlage I	289
Bijlage II	292
Bibliografie	297

LIJST DER TABELLEN.

I. Teoretisch mogelijke benaderingen van de verhouding persoon-gemeenschap vanuit sociologisch en methodologisch standpunt.	119
II. Vergelijkende tabel van de dieptelagen vlg. Gurvitch in 1930, 1942 en 1963.	188
III. Types van controlevormen en controlesoorten volgens G. Gurvitch.	192
IV. Indeling der schrijvers naar de verklaringwijze van de sociale controle.	254
V. De verschillende verbanden tussen de actor en het objekt van de sociale controle bij enkele schrijvers.	260
VI. Teoretisch mogelijke verbanden tussen actors en objekten vlg. de definitie van K. Young.	261
VII. Teoretische kombinatiemogelijkheden van de actors en de objekten van de sociale controle en de types die eruit voortvloeien.	263
VIII. Uitgebreide typologie van de sociale controle op basis van de identiteit van de actors.	264
IX. Plaats van enkele schrijvers in het verbandschema aard van de handeling (van de sociale controle) — doel of gevolg van de handeling (van de sociale controle).	265

INLEIDING

„The surest way of damning any research report is to compare it with the ideals of science.”

Zetterberg, H.L., *On theory and verification in sociology*. p. 151.

„To most of us who spend our professional lives in scientific inquiry, questions of epistemology and methodology tend to be as remote and distasteful as the most recent discoveries in biochemical research laboratories are to ordinary farmers.”

Ando, A. in D. Lerner, *Cause and Effect*. p. 6.

Over de belangstelling voor methodologie die er moet bestaan bij de sociologen, vindt men de meest tegenstrijdige opvattingen. De enen vinden methodologie een instrument, dat weliswaar nuttig kan zijn wanneer men het heeft, maar dat alle inspiratie doodt, wanneer het te veel de aandacht van de onderzoekers gaande houdt. Anderen eisen daarentegen meer belangstelling voor de methodologie, omdat men zonder dit hulpmiddel tot de meest zinloze veralgemeningen komt.

In deze controverse is C. Wright Mills wel één van de meest felle tegenstanders van een methodologie en een theorie die niet met specifieke problemen zouden verbonden zijn. Voor een socioloog heeft het slechts zin methoden en theorie te behandelen, wanneer hij werkelijk onderzoek doet. Ze verschijnen slechts als kanttekeningen in het gehele werk van de onderzoeker, meent hij. Het belangrijkste is trouwens ruimte te geven aan de sociologische verbeeldingskracht. „Als ‚methode’ en ‚theorie’ óns onder de duim krijgen, dan betekent dat domweg dat wij van werken worden afgehouden, zelfs van het proberen iets te weten te komen van wat er in de wereld omgaat. Zonder inzicht in de manier waarop er gewerkt wordt, zijn de resultaten van een studie zwak ; zonder vastbeslotenheid dat de studie tot belangrijke resultaten zal leiden, is alle methode betekenisloze pretentie” (1). Vóór alles moet de

(1) MILLS, C.W., *De sociologische visie*. Utrecht-Antwerpen, Aula-Boeken, 1963, p. 130-131.

sociologische verbeeldingskracht komen. Daarvoor moeten methode en theorie wijken, omdat zij een domper op het verbeeldend vermogen van de onderzoeker kunnen zetten. Daaruit volgt zijn devies : „Jeder is zijn eigen methodoloog”.

Op basis van dezelfde verbeeldingskracht, die Mills de verheven theorie doet verwerpen, verlangt M. Black meer interesse voor spekulatieve constructies. „Science needs men of imagination, willing to incur the risks of speculative construction. The need is particularly urgent in the social sciences, where the temptation is great to waste time in questionnaire construction, the factor analysis of trivial data, and other ways of adding to the bulging files of „unreal” research (2).

Wij willen in deze inleiding niet verder onderzoeken tot welke beslissingen in verband met methodologie en theorie de menselijke verbeeldingskracht in staat is om de verbeeldingskracht als voornaamste leidinggevend principie in de wetenschappelijke arbeid te behouden. Feit is dat de verbeeldingskracht de meest extreme stellingen over methodologie en theorie kan in het leven houden.

Wij zullen in deze inleiding evenmin gaan zoeken naar argumenten om te ontkomen aan de veroordelingen van Mills of redenen zoeken om de verlangens van Black te bevredigen. Misschien voldoet ons werk aan geen enkele van de twee opvattingen.

Deze inleiding zal dus geen oplossing geven aan de juist beschreven tegenstelling. Ze wil wel de houding van de onderzoeker t.o.v. de methodologie nader beschrijven, los van de genoemde tegenstelling. Dit is inderdaad nuttig, gezien het methodologisch karakter van deze studie.

Het doel van deze studie situeert zich op een dubbel vlak : enerzijds wil ze een methodologische analyse maken van een aantal werken over de sociale controle en daarnaast wordt er gepoogd een verklaring van de sociale controle te geven. Vooraleer deze opdracht naar behoren te kunnen uitvoeren, meenden we dat het nuttig was enkele tussenliggende stappen te zetten.

In een eerste zeer beknopt hoofdstuk werden de problemen scherp gesteld. Het vormt het referentiekader om de onderzoeksresultaten te beoordelen. Er wordt immers de kans geboden te verifiëren in welke mate de onderzoeker de gestelde problemen heeft behandeld.

Het tweede hoofdstuk geeft de verantwoording van het onderzoek. In de literatuur wordt er gezocht naar de verschillende onderwerpen die men in verband met de sociale controle heeft behandeld. Het methodologische aspect van de verklaring van de sociale controle duikt nergens op in de bestudeerde bronnen. Hierin werd een reden gevonden om dit probleem wat nader te bekijken.

(2) BLACK, M., „Some questions about Parsons' theories”, in BLACK, M., ed. *The social theories of Talcott Parsons*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, Inc., 1964, p. 274.

In een dergelijke studie meenden wij dat een ruimere belangstelling voor de methodologie in het algemeen niet enkel nuttig zou zijn, maar zelfs noodzakelijk. Daarom wordt in het derde hoofdstuk een zeer beknopt overzicht gegeven van de methodologische vragen waarmee men kan gekonfronteerd worden in zijn wetenschappelijke arbeid. Dit inzicht vormt een noodzakelijk instrument om later de wetenschapskritische studie te kunnen maken.

Dit overzicht houdt echter bijna geen rekening met methodologische problemen die typisch zijn voor een bepaalde wetenschap. Daarom was het wel nodig een sociologie-opvatting te formuleren en de daarmee verbonden methodologische vragen, zo mogelijk, te beantwoorden. Dit gebeurt in het vierde hoofdstuk.

Eerst na deze drie stappen kon de analyse worden aangevat van een aantal werken. De aandacht ging uiteraard naar de methodologische implicaties van de verklaring van de sociale controle, ten minste indien dit mogelijk was. Het is immers gebleken dat de sociale controle voor velen een gegeven is dat weliswaar nuttig is om de sociale werkelijkheid te verklaren, maar dat zelf geen verklaring behoeft. De volgende schrijvers worden in dit vijfde hoofdstuk behandeld: E.A. Ross, P.H. Landis, L.L. Bernard, G. Gurvitch, T.T. Segerstedt, R.T. LaPiere, G. Simmel, P.A. Sorokin, T. Parsons, R.M. MacIver en C.H. Page, en R. Dahrendorf. De eerste zes werden hoofdzakelijk gekozen om hun werken die aan de sociale controle gewijd zijn; de overigen werden bestudeerd om een inzicht te hebben in de plaats van de sociale controle in de algemene sociologie.

In een laatste hoofdstuk vindt men ten slotte een poging om de bestaansvoorwaarden van de sociale controle te schetsen. De band met voorgaande hoofdstukken lijkt voldoende duidelijk. Een verantwoording achten wij hier zo goed als overbodig.

De methodologie neemt dus duidelijk een zeer centrale plaats in in dit onderzoek van de verklaring van de sociale controle. Het leek ons voldoende interessant, een vergelijking te maken tussen de regels die wetenschappelijk onderzoek zou moeten beheersen, en de normen die bepaalde onderzoekingen in feite beheerst hebben. We wilden op deze manier in zekere mate loskomen uit de bedenking die Albert Ando over vele onderzoekers maakt. Ando stelt immers vast – en met reden – dat vele onderzoekers zo vreemd staan t.o.v. methodologische en epistemologische problemen als de meest eenvoudige landbouwers jegens de ontdekkingen in de biochemische laboratoria. In deze poging om aan dit gebrek te ontsnappen, schuilt nochtans een ander gevaar. Zetterberg waarschuwt voor een al te gemakkelijke veroordeling van onderzoeken op basis van de eisen der methodologie. Wij willen niet veroordelen. Wij willen enkel registreren en zien of er doorheen het sociologisch onderzoek van de sociale controle een toenadering te bespeuren valt tussen de methodes die het onderzoek beheersen en de ideale methodes. Wanneer deze vaststellingen later dan gepaard zullen gaan met kritische notities, dan wordt daar

helemaal niet naar een veroordeling gezocht, maar wel naar een verantwoord oordeel. Mag men met F. Kaufmann trouwens niet zeggen : „Criticism is one of the most important forms of scientific co-operation” (3) ?

(3) KAUFMANN, F., *Methodology of the social sciences*. London, Oxford University Press, 1944, p. 244.

HOOFDSTUK I

DE PROBLEEMSTELLING

Sedert Durkheim in 1895 de „sociale druk” als de belangrijkste determinant van het sociale feit *scheen* voor te stellen, zijn er reeds – zoals later zal aangetoond worden – een groot aantal sociologen geweest die de sociale controle meer systematisch hebben aangepakt. De methodologie en de resultaten van deze studies zullen het voorwerp van dit onderzoek uitmaken.

Doch vooraleer het probleem scherper te tekenen, moet de bewering van Durkheim dat de sociale druk de belangrijkste determinant van het sociale feit is, tot haar ware verhoudingen herleid worden. Men zou op basis van zijn definitie van het sociale feit, nl. „elke handelwijze, bestendig of niet, die vatbaar is voor het uitoefenen van uitwendige druk op het individu” (1), kunnen besluiten dat het sociale gedrag vlg. Durkheim hoofdzakelijk verklaard wordt door een uitwendige druk op het individu. In de tweede uitgave van „*Les règles de la méthode sociologique*” reageert Durkheim scherp tegen deze opvatting (2). Hij meent dat het helemaal niet geoorloofd is dat „besluiten van de wetenschap geanticipeerd worden door een filosofische visie”. De enige functie van het begrip „uitwendige druk” ligt volgens Durkheim in de afbakening van het onderzoeksveld, m.a.w. in het geven van de uitwendige kenmerken van het onderzoeksobject. Durkheim verwerpt dus een aprioristische visie bij de verklaring van de sociale feiten. De sociale druk is voor hem een gegeven (3).

De sociologie is echter verder gaan peilen. De sociale controle werd zelf object van sociologisch onderzoek. Het is dit verschijnsel van sociale controle enerzijds als sociaal fenomeen, en anderzijds zijn methodologische benadering, die het onderzoeksvoorwerp zullen uitmaken van deze studie. Hierdoor plaatst deze studie zich op een dubbel vlak, nl. het sociologische en het wetenschapskritische.

Buiten de enkele syntese-artikelen van A.B. Hollingshead (1941), H.C. Brearley (1943), G. Gurvitch (1947), J.S. Roucek (1957) en K.H. Wolff (1963) verschenen er geen nieuwe overzichten meer over de evolutie van het begrip „sociale controle” in de sociologie. Het werk van Roucek werd herdrukt in 1962, maar bevatte geen wijzigingen. Al deze schrijvers interesseren zich op de eerste plaats voor de begripsinhoud van de sociale controle en zijn

- (1) DURKHEIM, E., *Les règles de la méthode sociologique*. Paris, Presses Universitaires de France, 1963 (1895), p. 14.
- (2) *Ibidem*, p. XX.
- (3) Ter wille van de illustrerende waarde van deze stelling van Durkheim zal hier niet worden gehandeld over het mogelijke verschil tussen de begrippen ‚la contrainte sociale’ en ‚le contrôle social’. Dit laatste begrip vindt men reeds in 1893 in *De la division du travail social*, Paris, P.U.F., 1960 (1893), p. 285, 286, 287.

veranderingen doorheen de tijd. De wijze waarop de sociale controle verklaard werd, valt buiten het belangstellingsveld van deze schrijvers. Dit was dan ook de reden waarom dit aspect van de studie van de sociale controle tot voorwerp van studie werd genomen.

De sociologische verklaring van de sociale controle impliceert o.i. vier problemen, die onze aandacht zullen opeisen in dit werk. Op de eerste plaats stelt zich het probleem van de wetenschappelijke verklaring : Wat is verklaring in de wetenschap ? Op de tweede plaats moeten we ons eigen sociologisch uitgangspunt scherp omschrijven omdat dit zijn invloed zal hebben op het derde en vierde probleem. Ten derde zal nagegaan worden op welke manier de verschillende sociologen zijn te werk gegaan bij de verklaring van de sociale controle. En het inzicht uit deze drie vragen verworven moet helpen een sociologische verklaring van de sociale controle te vinden. Hierin ligt het vierde probleem dat in dit werk gesteld wordt. Doch vooraleer een antwoord te geven op deze vier vragen, lijkt het ons wel nuttig een beperkt overzicht te geven van het werk dat de sociologen verwezenlijkt hebben inzake de studie van de sociale controle.

Deze summiere probleemstelling willen we echter eerst wat uitgebreider behandelen om een scherper omlijning ervan te verzekeren.

§ 1. De sociale controle als voorwerp van sociologische analyse

De opdracht van het tweede hoofdstuk zal bestaan in het neerschrijven van een historisch overzicht van de bijdrage die de sociologie geleverd heeft tot de studie van de sociale controle. Hierbij zal een objectief beschrijvend standpunt worden ingenomen, waardoor dit hoofdstuk enigszins buiten de algemene strekking van dit boek komt te liggen. Het vervult nochtans onrechtstreeks een zeer belangrijke functie.

Het contact dat men door deze historische studie krijgt met de geleverde prestaties, geeft een inzicht in de gestelde vragen en de verkregen antwoorden over de sociale controle. Het legt ook de leemten bloot en maakt op die manier duidelijk waarom deze wetenschapskritische studie werd ondernomen.

Een tweede reden ligt in het nut dat de kennis van de vroegere prestaties heeft, bij de poging tot sociologische verklaring van de sociale controle op het einde van het boek.

Deze inhoudelijke schets van de sociologische analyse van de sociale controle valt weliswaar niet rechtstreeks binnen het problemenveld van de sociologische verklaring van de sociale controle, maar vormt het begingegeven, het vertrekpunt van het eigenlijke studie-voorwerp.

§ 2. Wat is wetenschappelijke verklaring ?

Het derde hoofdstuk zal zich enerzijds bezighouden met een omschrijving te geven van de wetenschappelijke verklaring, met slechts een beperkte aandacht voor de eigen sociologische methoden, en zal anderzijds de metode ontleden die bij het onderzoek gebruikt werd.

Door deze opdracht begeben wij ons op een terrein dat door J.M. Bocheński „de algemene methodologie van het theoretisch denken” wordt genoemd (4). Deze methodologie behoort tot de logika (5). En omdat de logika de wegen aangeeft die moeten gevolgd worden om juist te denken, zou men enigszins kunnen het verwijt maken dat hier het gemakkelijke – maar onrechtvaardige – pad wordt gevolgd waartegen Zetterberg waarschuwt met de volgende woorden : „De zekerste weg om een onderzoek te veroorzaken is het te vergelijken met de idealen van de wetenschap” (6). Door deze speciale aandacht voor de methodologie is deze indruk zeker gerechtvaardigd. Dit theoretisch inzicht in de methodologie is daarentegen evenzeer een hulpmiddel om de verklaring van de sociale controle systematisch te bestuderen, als wel een instrument om kritiek te kunnen uitbrengen. Het is juist in haar functie van theoretisch referentie-kader bij de analyse dat deze uitgebreide uiteenzetting over de methodologie zal worden aangewend. Dit theoretisch kader vormt a.h.w. het ideaaltype waartegen de respektievelijke verklaringen van de sociale controle door de verschillende schrijvers kunnen geprojecteerd worden, om de overlappingsen en afwijkingen van ideaal en werkelijkheid te kunnen onderscheiden.

De reden van deze werkwijze vindt men in het specifieke karakter van de sociologie. Immers, aanvaarden dat de sociologie een wetenschap is, houdt in dat men aanvaardt dat de sociologie onderworpen is aan de eisen van de algemene methodologie. De socioloog kan zich evenmin als een ander onderzoeker bevrijden van de wetten van de logika, die de wetenschappelijke verklaring beheersen, zonder foutieve konklusies te trekken. Deze eisen van de algemene methodologie zullen in het derde hoofdstuk behandeld worden.

Een aantal vragen moeten in dit hoofdstuk beantwoord worden. Wat is verklaren in de wetenschap en wat zijn de essentiële bestanddelen van de wetenschappelijke verklaring ? Wat verstaat men onder wet en wat is een

- (4) BOCHENSKI, J.M., *Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap*. Utrecht-Antwerpen, Aula-boeken, 1961, p. 21 (vertaald door T. van den Berg uit „Die zeitgenössischen Denkmethode”).
- (5) Volgens Bocheński behoort de algemene methodologie van het wetenschappelijk denken tot de logika. K. Popper daarentegen meent dat men wel kan spreken van de „spelregels van de empirische wetenschap”, maar dat het niet juist is te spreken van „zuivere logika”. Cfr. POPPER, K.R., *The logic of scientific discovery*. London, Hutchinson & Co, 1960 (1934), p. 53.
- (6) ZETTERBERG, H.L., *On theory and verification in sociology*. Totowa, The Bedminster Press, 1965, p. 151.

teorie? Na deze algemene vragen dringen zich een reeks bijzondere begrippen op, die alle om een klare omschrijving vragen. We vermelden ze zonder aan de rangschikking een bijzondere waarde toe te kennen: causale en niet-causale verklaring, genetische, inductief-statistische verklaring, conceptuele verklaring, functionele verklaring (ook nog doelgerichte, intentionele of teleologische verklaring genoemd) en de fenomenologische methode.

Eens deze hoofdvormen van wetenschappelijke verklaring beschreven, is het nuttig de weg aan te geven die deze studie zal volgen bij de verklaring van de sociale controle. Een eerste vraag die hier kan gesteld worden, is de wijze waarop de verzameling van het bronnenmateriaal geschiedde, en vervolgens op welke basis de selectie gebeurde. Het meest belangrijke vraagstuk wat de methoden betreft is echter de vraag naar de verwerking van het verzamelde materiaal. Twee punten moeten hier beschouwd worden: ten 1e, wordt de sociale controle verklaard, en ten 2e, indien de sociale controle verklaard wordt, hoe gebeurt dit?

§ 3. Het sociologisch uitgangspunt

Dat het hoofdstuk over de methoden direkt gevolgd wordt door het sociologisch uitgangspunt van dit boek, kan misschien wel enigszins verwondering wekken. Het zou terwille van zijn functie nl. uitgangspunt voor de verklaring van de sociale controle, misschien beter op zijn plaats zijn juist vóór het hoofdstuk waarin naar verklaringsgronden voor de sociale controle zal worden gezocht, m.a.w. in het zesde hoofdstuk. Nochtans zijn er voldoende redenen om ons sociologisch uitgangspunt te plaatsen vóór de analyse van de verschillende schrijvers.

Er bestaat in de sociologie niet één theorie, maar een grote verscheidenheid theorieën, die helemaal geen coherent geheel vormen, maar dikwijls een beeld geven van de sterkste tegenstellingen (7). Met deze realiteit zullen we geconfronteerd worden in het tweede hoofdstuk en later nog bij de analyse van diverse schrijvers in het vijfde hoofdstuk. Het is nu eenmaal zo — is dit feit te betreuren of moeten we er ons om verheugen? — dat de socioloog de sociale werkelijkheid benadert door een eigen sociologische bril. Het gaat hier niet om een sociologische bril die algemeen verspreid is, maar wel om een reeks verschillende filters van de werkelijkheid. Deze beeldspraak geeft wellicht te simplistisch weer hoe door diverse sociologen de sociale werkelijkheid benaderd wordt, maar maakt de toestand wel duidelijk.

- (7) Men hoeft slechts de inhoudstafels van enkele historische werken over sociologische theorie-vorming te bekijken om zich hiervan bewust te worden. Cfr. DON MARTINDALE, *The nature and types of sociological theory*. Londen, Routledge and Kegan Paul, 1964, p. XIII-XIV.
TIMASHEFF, N.S., *Sociological theory: its nature and growth*. New York, Random House, 1957, IX-XIII.

Niet enkel door de invloed van de vroegere sociale ervaring, die de perceptie van de sociale werkelijkheid onbewust kan richten, wordt de studie van het sociale leven gekonditioneerd (8), maar ook door het theoretisch uitgangspunt van de socioloog wordt deze studie gericht. Er kunnen dus gemakkelijk twee vertekeningen van de werkelijkheid gebeuren. Op de eerste plaats een onbewuste, wanneer het de perceptie betreft en wanneer in dit geval de onderzoeker zijn eigen vooroordelen niet voldoende expliciteert ; en een bewuste vertekening op de tweede plaats, door zijn optie voor een bepaalde theorie die hem moet helpen de waargenomen feiten te verklaren. Dit verschijnsel van beïnvloeding van de socioloog speelt niet enkel op het vlak van de studie van de sociale werkelijkheid, maar kan ook nadelige gevolgen hebben voor de studie van de verschillende andere theorieën. Dit is dan ook de reden waarom het eigen theoretisch uitgangspunt zal behandeld worden vooral eer tot de analyse van de verschillende vormen van verklaring van de sociale controle over te gaan.

Men zou echter kunnen opwerpen dat het gevaar hier niet zo groot is, vermits de analyse zich hoofdzakelijk op het methodologische vlak zal begeven. Verschillende studies hebben echter de band tussen theorie en methodologie beklemtoond (9). Langs deze weg kan het eigen theoretisch inzicht van de onderzoeker de interpretatie van de methodologische aanpak van het onderzochte probleem beïnvloeden. Daarom is het zeker nuttig het sociologisch uitgangspunt vooraf te laten gaan aan de methodologische analyse van de verklaring van de sociale controle.

Tot nu toe werd gewezen op de wenselijkheid om het sociologisch uitgangspunt te laten voorafgaan aan het eigenlijke onderzoek van de verklaring van de sociale controle. Waarom hier echter deze speciale aandacht voor het sociologisch uitgangspunt ? Welk is de functie van dit hoofdstuk ?

De redenen van deze bewuste optie voor een bepaald sociologisch uitgangspunt zijn ongeveer gelijklopend met hoger gegeven redenen voor de prioriteit van dit uitgangspunt op de analyse.

De socioloog neemt bij de beschrijving of verklaring van een sociaal fenomeen een sociologisch standpunt in. Dit sociologisch standpunt is niet hetzelfde voor elke socioloog. Het hoeft geen betoog dat het beeld dat men krijgt van de sociale realiteit, zal verschillen naargelang het getekend is door een socioloog van formalistische of een van funktionalistische strekking, om slechts twee grote categorieën te noemen. Deze diversiteit in de sociologie komt nog scherper naar voren wanneer men de vergelijking zou maken tussen de theoretische uitgangspunten van T. Parsons en R.K. Merton, die beiden

- (8) SCHUETZ, A., „Common-sense and scientific interpretation of human action”, in NATANSON, M., ed., *Philosophy of the social sciences*. New York, Random House, 1957, IX-XIII.
- (9) o.a. MERTON, R.K., *Social theory and social structure*. Glencoe, The Free Press, 1963, p. 85-117. Chapters II, III.

funktionalisten worden genoemd (10).

De methodologische gevolgen uit een verschillend theoretisch uitgangspunt kunnen soms fundamenteel elkaars tegengestelde zijn. Men kan dit verschijnsel niet beter illustreren dan door nogmaals beroep te doen op T. Parsons en R.K. Merton, die men onder de gemeenschappelijke noemer der funktionalisten kan plaatsen. Parsons vertrekt bij het onderzoek vanuit een a priori theoretisch opgebouwd sociaal systeem, waaruit hij langs deductie de geobserveerde sociale realiteit wil verklaren. Merton daarentegen verwerpt dit apriorisme en meent dat de socioloog inductief moet werken. Dit laat op dit ogenblik wel geen volledige verklaring van het sociale systeem toe, maar houdt meer rekening met de mogelijkheden van de socioloog (11).

Behalve deze redenen, die wel hoofdzakelijk betrekking hebben op de menswetenschappen, is er nog een belangrijke reden, die eigen is aan elke wetenschap, om het sociologisch uitgangspunt te beschrijven. Elke wetenschap tracht te verklaren. En vragen naar een verklaring van iets, betekent dat men vraagt naar een wet of een theorie om dit verschijnsel te verklaren. Zo wordt er ook voor de verklaring van de sociale controle beroep gedaan op sociologische theorieën of wetten. Al deze theorieën moeten hun plaats krijgen binnen een breder sociologisch kader, d.w.z. ze mogen niet aan elkaar tegengesteld zijn. Dat dit een reëel gevaar is, blijkt wel duidelijk uit de verhouding tussen funktionalisten en de konflikt-sociologen (12). Daarom dus deze bijzondere aandacht voor het sociologische uitgangspunt.

§ 4. Analyse van diverse verklaringsvormen van de sociale controle

Het derde probleemgebied wordt gevormd door de analyse van de verschillende vormen van sociologische verklaring van de sociale controle. Hiervoor zullen we beroep moeten doen op de resultaten van het onderzoek naar de methoden en de keuze van de bronnen. Uitgerust met deze instrumenten zal naar de verschillende methodologische achtergronden gespeurd worden van de verklaring van de sociale controle. De vraag zal als volgt luiden: „Hoe verklaart socioloog X, indien hij wil verklaren, de sociale controle?” Het antwoord op deze vraag geeft ons een partikulier antwoord op het probleem van de verklaring van de sociale controle. We weten daardoor niets meer dan de methoden gebruikt door de schrijver en daarmee verbonden het sociologisch uitgangspunt van schrijver X. Het is nochtans deze logische ontleding die ons moet helpen de mogelijkheden van een verklaring van de sociale controle te

(10) GODDIJN, H.P.M., *Het funktionalisme in de sociologie*. Assen, Van Gorcum en Co., 1963, p. 121-122.

(11) *Ibidem*. p. 121-122.

(12) REX, J., *Key problems of sociological theory*. London, Routledge and Kegan Paul, 1965 (1961), p. 180.

bepalen. Het zijn de pogingen van vroegere onderzoekers die de weg moeten wijzen naar een oplossing en die de moeilijkheden zullen aanduiden.

Daar de klemtoon van de ontleding vooral op de logische eisen van de verklaring zal liggen en hoe deze worden toegepast door verschillende schrijvers, kan deze werkwijze tot een verkeerde interpretatie aanleiding geven. Deze werkwijze zou de indruk kunnen wekken dat we ons hier begeven in de richting die Karl Popper noemt „de naturalistische benadering van de theorie van de methode”. Deze naturalistische metodologie is een empirische wetenschap, die erin bestaat de huidige procedure van de wetenschap te bestuderen (13). Nochtans wordt deze stelling hier helemaal niet verdedigd. Wij willen geen naturalistische metodologie opbouwen. We willen wel de procedures van verschillende sociologen onderzoeken wat betreft de verklaring van de sociale controle. Waar de naturalistische metodoloog meent dat de empirische studie van de wetenschappelijke procedure hem een metodologie zal geven, vervult onze studie enkel een wetenschapskritische functie. Wij zullen de verklaring van de sociale controle door de verschillende schrijvers steeds bestuderen tegen de achtergrond van de metodologie, die zal worden vastgelegd op zuiver logische grondslagen in het derde hoofdstuk. Dit vijfde hoofdstuk zal enkel een historische evolutie geven van de methodologische gebruiken bij de verklaring van de sociale controle, zonder daaruit de logische basis te putten voor een metodologie.

Heeft deze analyse van de verklaringsvormen geen andere betekenis dan de historisch wetenschapskritische? Ofschoon de klemtoon van het onderzoek op dit kenmerk zal liggen, zal de aandacht doch niet enkel naar zuiver formele verklaringsbestanddelen gaan. De inhoud van de verklaringsbestanddelen vervult eveneens een belangrijke functie bij de verklaring van de sociale controle, en daarom zal er tegelijkertijd een inhoudsanalyse uitgevoerd worden.

Dat deze werkwijze niet zonder problemen is wordt door Don Martindale terecht opgemerkt. De socioloog wordt voor het hinderlijke feit gesteld dat er niet één sociologische theorie bestaat, maar wel een grote verscheidenheid, die tegelijkertijd door verschillende onderzoekers wordt aangekleefd. Wanneer men dan beroep doet op het teoretisch materiaal dat over een bepaald sociaal fenomeen is verschenen, staat men steeds met de moeilijkheid dit materiaal op een adequate manier te verwerken. Don Martindale meent dan ook niet helemaal zonder reden dat het slechts dan relevant zal zijn het teoretisch materiaal volgens sociaal fenomeen te rangschikken, wanneer er

(13) POPPER, K.R., *op. cit.*, p. 52. REX, J., *op. cit.*, p. 2. J. Rex verdedigt een naturalistische metodologie, een totaal tegengestelde visie van K. Popper: „Instead they (= philosophers) turn to the man whose work has led to relatively successful prediction and adjustment, and ask him what his methods and arguments were, in order to discover which arguments and methods really work” . . . „Thus methodology or the philosophy of empirical science has ceased to be a mainly normative discipline.”

niet langer een veelheid sociologische theorieën bestaat, maar slechts één sociologische theorie (14). Een voorbeeld maakt deze stelling duidelijker. De staking is een sociaal fenomeen dat zowel een functionalist als een aanhanger van de konflikt-benadering zal bestuderen. De verklaringen van beide onderzoekers zullen fundamenteel anders zijn. Voor de theoreticus zal het niet eenvoudig zijn om van beide een syntese te maken die een coherent geheel vormt. Men mag zelfs zeggen dat het theoretisch onmogelijk is.

Trots deze moeilijkheden zal, terwille van het rechtstreeks belang dat deze inhoudelijke elementen hebben voor de verklaring van de sociale controle, de inhoudsanalyse in dit hoofdstuk worden opgenomen.

In tegenstelling met de wetenschappskritische analyse zal de inhoudsanalyse direkt nuttige informatie verschaffen voor de verdere uitbouw van de verklaring van de sociale controle. Immers, wil men de sociale controle verklaren, dan moet men juist weten wat men verstaat onder sociale controle en welke kenmerken men eraan toekent. Men moet daarenboven ook nog zoeken naar de elementen, de partikuliere waarnemingsobjecten die het uitgangspunt zullen vormen van de verklaring. Dat de moeilijkheid waar Don Martindale voor waarschuwt, hierbij voorkomt is zeker. Wanneer men echter vooral de konstituerende elementen op het oog heeft, dan is dit gevaar minder groot dan wanneer men direkt de theoretische implicaties van de diverse verhandelingen zou willen verwerken.

De wetenschappskritische bijdrage daarentegen heeft geen rechtstreeks methodologisch belang voor het zoeken van een verklaring van de sociale controle. Deze bijdrage kan wel een inhoudelijke inspiratiebron vormen voor de uiteindelijke verklaring. Maar het is niet omdat socioloog X de sociale controle volgens methode Y verklaard heeft, dat die zal gevolgd worden. Het methodologisch probleem is een logisch en geen empirisch probleem, zoals hoger in navolging van K. Popper reeds betoogd werd. Voor de verklaring van de sociale controle zal dus beroep worden gedaan op een vooraf bepaalde methodologische weg.

Om de opzet van het vijfde hoofdstuk samen te vatten : dit hoofdstuk zal een historische wetenschappskritische analyse geven van de verklaring van de sociale controle en een inhoudsanalyse.

§ 5. De sociologische verklaring van de sociale controle

De onderzoeksresultaten van de vorige drie problemen moeten toelaten een verantwoorde poging te ondernemen tot de sociologische verklaring van de sociale controle. Hoofdstuk III zal de wegen aangeven die moeten gevolgd worden om tot een juiste besluitvorming te komen. Het vierde hoofdstuk zal het eigen sociologisch uitgangspunt scherp omschrijven. En het vijfde hoofd-

(14) DON MARTINDALE, *op. cit.*, p. 539.

stuk zal enerzijds vergelijkingsmateriaal leveren en anderzijds toelaten de inhoudelijke kenmerken van de sociale controle juist te omschrijven.

Vooraleer zal kunnen worden overgegaan tot de verklaring van de sociale controle, moet er echter een bepaling van worden gegeven. De bestudeerde bronnen hebben weliswaar een beeld gegeven van de sociale controle, dat in vage trekken nog voor de geest staat, maar dat geen sluitend geheel vormt, terwille van de verschillende theoretische referentiekaders van waaruit ze kwamen. Er was niet één theoretisch referentie-kader, maar elke schrijver benaderde de sociale controle op een eigen manier, die weliswaar typisch was voor een bepaalde strekking. Deze definities vertonen, zoals later zal blijken uit de explicaties, een aantal gelijke kenmerken. Deze inhoudelijke kenmerken en het eigen sociologisch standpunt zullen het materiaal leveren voor een definitie van de sociale controle, die noodzakelijk is voor het onderzoek.

Een probleem dat vasthangt aan het feit dat hier wordt gestreefd naar een sociologische verklaring, zal ook in dit hoofdstuk behandeld worden. Het sociale leven vormt niet het studie-objekt van één enkele wetenschap. Naast de sociologie bestaan er een aantal wetenschappen die het sociale leven als ken-objekt hebben. De sociologie verschilt van deze wetenschappen door haar formeel standpunt. De sociologie neemt dus slechts een bepaald aspect van het sociale leven voor haar rekening. De vraag dringt zich hier op of het volstaat de sociale controle te verklaren met sociologische categorieën, dan wel of men om een volledige verklaring te krijgen eveneens op psychologische, historische, economische of andere categorieën beroep moet doen? Het aspectuele karakter van de sociologie is echter een *conditio sine qua non* voor de sociologie. Moet men, terwille van de onmogelijkheid de uiteindelijke verklaring van de sociale controle te geven, besluiten tot het verwerpen van de vruchtbaarheid van de sociologische verklaring? Ligt de oplossing van dit vraagstuk niet in de erkenning van de beperkte, maar dan toch specifieke waarde van de sociologische verklaring, die door geen andere wetenschap kan worden vervangen?

Het antwoord op deze vragen veronderstelt reeds de resultaten van het onderzoek naar de logische grondslagen van de wetenschappelijke verklaring. Het veronderstelt eveneens dat de sociologie kenmerken heeft van de nomotetische wetenschappen, in tegenstelling met de geschiedenis, die een zuiver idiografische wetenschap is (15).

Er moet ook reeds een verantwoorde visie gegeven zijn op de verhouding deductie-inductie, door de methodologen op een verschillende manier gewaardeerd (16). Beroep doen op één van deze methodes impliceert immers

(15) BOCHENSKI, J.M., *op. cit.*, p. 166.

(16) Om enkele namen te noemen: K. Popper en J. Rex verwerpen de inductie (Cfr. Popper, K.R., *op. cit.*, p. 29, Rex, J., *op. cit.*, p. 2, 16-17). C.G. Hempel en J.M. Bocheński aanvaarden de inductie (Cfr. HEMPEL, C.G., „Aspects of scientific explanation”, *Aspects of scientific explanation*. New York, The Free Press, 1965, p. 381, e.v.; BOCHENSKI, J.M., *op. cit.*, p. 155).

een verschillende vraagstelling in dit hoofdstuk. De inductie stelt niet dezelfde eisen als de progressieve deductie, en deze stelt op haar beurt niet dezelfde eisen als de regressieve deductie. Veronderstellen we dat in het derde hoofdstuk de weg van de regressieve deductie wordt gekozen, dan melden zich drie problemen aan : wat is sociale controle (het explanandum), welke wetten of theorieën helpen de sociale controle verklaren, en uit welke feiten kan men de verklaring afleiden (beide laatste vragen vormen het explanans). Zo men tot het besluit komt dat er in de sociologie geen algemene theorieën bestaan, zoals J. Rex meent, dan wordt deze verklaringsvorm helemaal onmogelijk (17). Voor de inductie zou deze algemene theorie niet nodig zijn, maar voor de progressieve deductie wel. De vraagstelling blijkt dus sterk bepaald te worden door de resultaten van het derde en het vierde hoofdstuk. We willen hier echter niet vooruitlopen op het onderzoek ; daarom zal de vraagstelling omtrent de typische problemen van de verklaring van de sociale controle in het zesde hoofdstuk herhaald worden.

Besluit

De sociologische verklaring van de sociale controle vormt in bovenstaande probleemstelling het hoofdobjectief. De aanvullende vragen vormen de noodzakelijke hulpmiddelen om dit probleem op te lossen en werden daarom scherp geformuleerd. De rangschikking van de behandelde problemen, waarvan de redenen vroeger werden vermeld, zal de volgende zijn : 1) de studie van de algemene methodologie en de methodologische eisen voor de oplossing van het gesteld probleem ; 2) het bepalen van het sociologisch uitgangspunt ; 3) historisch wetenschapskritisch onderzoek van de verklaring der sociale controle in de sociologische literatuur ; 4) de sociologische verklaring van de sociale controle. Het lijkt ons echter nuttig eerst de prestaties van de vele sociologen die hun aandacht zeer bijzonder op de sociale controle hadden gevestigd, te beschrijven. Dit gebeurt dan ook in het volgende hoofdstuk.

(17) REX, J., *op. cit.*, p. 26.